

Dr Tomasz Demendecki
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Europejski proces cywilny – jednolity czy różnorodny?

Nowym wyzwaniem pojawiającym się przed wszystkimi państwami w dobie ery światowej globalizacji staje się potrzeba stworzenia własnego modelu prawnego, zapewniającego optymalną ochronę prawną wszystkim podmiotom powiązanim z jego systemem prawnym. Rozwój stosunków (przede wszystkim o charakterze gospodarczym) pomiędzy podmiotami z różnych państw na określonym etapie prowadzić powinien w efekcie do stworzenia określonych standardów ochrony prawnej. Zmierzają w ten sposób do zwiększania gwarancji prawidłowego sprawowania wymiaru sprawiedliwości, w szczególności przez unikanie trudności interpretacyjnych oraz dotyczących stosowania unormowań krajowych.

W konsekwencji może to prowadzić nawet do ujednoczenia (unifikacji) regulacji prawnych, przebiegającego przez etap pośredni tzw. zbliżenia, dostosowania (harmonizacji) porządków prawnych¹.

Harmonizacja i unifikacja prawa przebiegać może na różnych płaszczyznach o złożonej strukturze przestrzennej.

W ramach tendencji rozwojowych, w europejskim prawie procesowym wskazuje się co najmniej kilka jego podstawowych modeli, w tym: rozwiązanie jednoczące (jednolity kodeks postępowania cywilnego dla wszystkich państw regionalnej lub nawet powszechnej społeczności międzynarodowej); różnorodność w poszczególnych krajach (konkuro-

---

¹ Por. szerzej R.A. Tokarczyk, *Wybrane aspekty międzynarodowej unifikacji prawa*, [w:] *Jednolitość prawa sądowego cywilnego a jego odrębności krajowe*, red. M. Sawczuk, Lublin 1997, s. 321-352.

wanie krajowych kodeksów postępowania cywilnego z ograniczonym lub stopniowym dostosowywaniem się); dwutorowość (jak w państwach złożonych, gdzie dopuszczalne jest istnienie prawa procesowego poszczególnych jednostek autonomicznych obok prawa federalnego); wspólne ramy prawne, które wypełniłyby poszczególne kraje; ustawy modelowe².

1. Krajowa unifikacja prawa procesowego cywilnego

Najwcześniej pozytywne efekty dążeń unifikacyjnych dały się zauważyć w skali krajowej, w wielu wypadkach zakończone kodyfikacją narodowego prawa procesowego cywilnego (m.in. austriacka z 1781 r.³, włoska z 1865 r.⁴, niemiecka z 1877 r.⁵, polska z 1930/32 r.⁶ czy grecka z 1967 r.⁷). Spowodowane to było przede wszystkim przyczynami społeczno-gospodarczymi, politycznymi i kulturowymi.

Krajem europejskim, w którym nie udało się dotąd, mimo wielu wysiłków, ujednoczyć prawa procesowego cywilnego jest Szwajcaria. W tym państwie typu federalistycznego, składającym się z 20 autonomicznych kantonów i 6 półkantonów, obowiązuje do chwili obecnej 26 odrębnych kantonalnych kodeksów postępowania cywilnego. Odstępstwem od ogólnej zasady jest unormowanie instytucji egzekucji należności pieniężnych, upadłości oraz postępowania przed Sądem Federalnym w ustawach ogólnozwiązkowych⁸. Podjęta na przełomie lat sześćdziesią-

---

² Por. R. Stürner, *Der europäische Zivilprozess – Einheit oder Vielfalt?*, [w:] *Das deutsche Zivilprozessrecht und seine Ausstrahlung auf andere Rechtsordnungen*, Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Vereinigung für Internationales Verfahrensrecht e. V., Bd. 5, Gieseking Verlag, Bielefeld 1991, s. 5.

³ Por. W.H. Rechberger, D.A. Simotta, *Grundriß des österreichischen Zivilprozessrechts*, Wien 1994, s. 2.

⁴ R.C. van Caenegem, *History of European Civil Procedure*, [w:] *International Encyclopedia of Comparative Law*, vol. XVI, Chap. 2, s. 67, s. 94 i nast.

⁵ L. Rosenberg, H.K. Schwab, P. Gottwald, *Zivilprozessrecht*, München 1993, s. 24 i nast.

⁶ E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 5 i nast.

⁷ K.D. Kerameus, *Procedural Unification. The Need and Limitations*, [w:] *International Perspectives and Civil Justice*, ed. J.R. Scott, London 1990, s. 52.

⁸ Por. jednakże W.J. Habscheid, *Schweizerisches Zivilprozess – und Gerichtsorganisationsrecht*, Basel-Frankfurt am M. 1986, s. 474; H. Fritsche, H.U. Walder-Bohner, *Schuldbeitreibung und Konkurs nach schweizerischem Recht*, Zürich 1993, s. 8 i nast.

tych i siedemdziesiątych ubiegłego stulecia⁹ próba ujednoczenia krajowego prawa procesowego cywilnego zakończyła się niepowodzeniem¹⁰. Jak podkreśla się w piśmiennictwie, całkowita niezależność kantonów i półkantonów, również w obrębie organizacji sądów, postępowania sądowego oraz wymiaru sprawiedliwości, zagwarantowana przepisami federalnej ustawy zasadniczej, stanowiła największą barierę dla procesów ujednoczenia tej gałęzi prawa. Istotnym krokiem na drodze do uchwalenia jednolitego szwajcarskiego prawa procesowego cywilnego było więc przeprowadzenie w dniu 12 marca 2000 r. ogólnokrajowego referendum, efektem którego była zmiana art. 122 ustawy zasadniczej Szwajcarii. W obecnym brzmieniu wskazany przepis przekazuje wyłączną prerogatywę w zakresie tworzenia ustawodawstwa procesowego organom federalnym, pozostawiając w gestii kantonów organizację sądownictwa oraz administracji sądowej¹¹. Procesy integracyjne w obrębie szwajcarskiego prawa sądowego cywilnego przebiegają wielotorowo.

Efektom prac powołanej w dniu 26 kwietnia 1999 r. przez Federalny Departament Sprawiedliwości i Policji Szwajcarii komisji ekspertów do opracowania projektu jednolitego federalnego kodeksu postępowania cywilnego stał się wstępny projekt przedmiotowej regulacji procesowej¹². Ostateczna wersja projektu szwajcarskiego kodeksu postępowania cywil-

---

⁹ Pierwsze próby ujednoczenia szwajcarskiego prawa procesowego cywilnego podjęto ponad 200 lat temu, zaś te współczesne ukazały się w latach 1961 i 1969. Por. m.in. D. Tappay, *Un feuilleton de plus de deux siècles, l'unification de la procédure civile en Suisse*, *Zeitschrift für Schweizerisches Recht – Revue de droit suisse* 2001, s. 127 i nast.

¹⁰ Por. F. Balmér, *Erläuterungen Entwurf eines Bundesgesetzes betreffend die Anpassung der kantonalen Zivilprozeßverfahren an das Bundeszivilrecht*, *Zeitschrift für Schweizerisches Recht* 1969, nr 2, s. 293 i nast.; P. Schaad, *Les grandes lignes d'un code de procédure civile suisse*, [w:] *Zur Verainheitlichung des Zivilprozessrechts. Berichterstattung des Vorstandes*, Bazylea 1969, s. 137 i nast.

¹¹ Konsekwencją tego procesu jest zapoczątkowanie opracowywania i konsultacji w zakresie ujednoczenia procedury cywilnej na całym terytorium Szwajcarii; powinno to doprowadzić do uchylecia ponad 10000 przepisów procesowych obowiązujących obecnie na tym obszarze prawnym. Szerzej zob. P. Ryłski, *Projekt nowej jednolitej szwajcarskiej procedury cywilnej w świetle dyskusji nad założeniami nowego polskiego kodeksu postępowania cywilnego*, PS 2007, nr 11-12, s. 164 i nast.

¹² Por. Rapport accompagnant l'avant-projet de la commission d'experts, Avril 2003 dostępny na stronie internetowej www.ofj.admin.ch/bj/fr/home/themen/staat_und_buerger/gesetzgebung/zivilprozessrecht.html

nego została zaakceptowana przez rząd federalny Szwajcarii w czerwcu 2006 r. i przekazana do parlamentu w celu nadania dalszego biegu procesowi legislacyjnemu. Omawiany projekt został przygotowany na bazie tradycyjnej szwajcarskiej myśli procesowej znajdującej odzwierciedlenie w dotychczas obowiązujących regulacjach zawartych w kodeksach kantonalnych. Jak podkreśla się w doktrynie, omawiany akt ma więc w konsekwencji charakter zachowawczy, nie zmierza do wprowadzenia rozwiązań przełomowych, przy czym spełnia postulat przejrzystości i zwartości¹³. Struktura wewnętrzna projektu jest klarowna, obejmuje cztery zasadnicze części. Część pierwsza projektu kodeksu zawiera postanowienia ogólne regulujące podstawowe instytucje z zakresu prawa procesowego cywilnego (właściwość sądu, wyłączenie sędziego, naczelne zasady procesowe, przesłanki procesowe, udział stron i podmiotów trzecich w postępowaniu cywilnym, powództwo i jego rodzaje, wartość przedmiotu sporu, koszty postępowania, czynności procesowe, doręczenie, terminy procesowe, środki dowodowe, pomoc sądową). Część druga zawiera przepisy szczególne normujące przebieg poszczególnych rodzajów postępowania cywilnego (pojednawczego, zwykłego, uproszczonego, sumarycznego, małżeńskiego, rodzinnego, partnerskiego, odwoławczego i egzekucyjnego). Kolejna, trzecia część projektu kodeksu zawiera przepisy dotyczące krajowego postępowania arbitrażowego. Część czwarta projektu zawiera natomiast przepisy przejściowe i końcowe. Omawiany projekt aktu normatywnego nie spełnia jednakże postulatu wynikającego z zasady zupełności. Poza materią regulowaną tym aktem znalazły się bowiem takie instytucje, jak: jurysdykcja krajowa, właściwość rzeczowa sądu, egzekucja w zakresie świadczeń pieniężnych, uznawanie i stwierdzanie wykonalności orzeczeń zagranicznych, międzynarodowy arbitraż handlowy, postępowanie przed Sądem Federalnym¹⁴.

---

¹³ P. Ryłski, *Projekt nowej jednolitej szwajcarskiej procedury...*, s. 168-169.

¹⁴ Por. ustawa federalna o prawie prywatnym międzynarodowym z dnia 18 grudnia 1987 r.; ustawa federalna o federalnym postępowaniu cywilnym z dnia 4 grudnia 1947 r.; ustawa federalna o postępowaniu egzekucyjnym i upadłościowym z dnia 11 kwietnia 1889 r., ustawa federalna o właściwości miejscowej sądów w sprawach cywilnych z dnia 24 marca 2000 r.

Ze względu na „wybiórczość” unifikacji w doktrynie podnosi się jednak, że omawiany kodeks nie będzie miał tak istotnego znaczenia, jakie mu się obecnie przypisuje¹⁵.

Oprócz inicjatyw podejmowanych w ramach procedur legislacyjnych znaczącą rolę odgrywa w zakresie unifikacji krajowego prawa procesowego orzecznictwo szwajcarskiego Sądu Federalnego (także tzw. niepisane federalne prawo procesowe, dotyczące najważniejszych zasad postępowania cywilnego, m.in. zasad dyspozycyjności i kontradiktoryjności oraz ustawowe federalne określenia „o ogólnym zasięgu”). Przy tym z obowiązywania zasady prymatu prawa federalnego wypływa zakaz tworzenia na szczeblu kantonalnym jakichkolwiek norm sprzecznych z prawem prywatnym i publicznym, naruszających prawo federalne, przeciwstawiających się jego sensowi czy treści bądź je udaremniających. W tym sensie uczyniono krok ku ujednoczeniu prawa procesowego, uznając (międzykantonalnie zróżnicowane) prawo kantonalne za nieważne. Jak zauważa O. Vogel, na tej drodze Sąd Federalny stworzył „ujednoczony dach nad kantonalnymi kodeksami postępowania – ogólnoszwajcarski kodeks minimalnych gwarancji procesowych”¹⁶.

2. Ponadnarodowa harmonizacja prawa procesowego cywilnego

Potrzeba zbliżenia prawa procesowego cywilnego krajów członkowskich Wspólnoty Europejskiej pojawiła się na pewnym etapie ich integracji gospodarczej. Do uproszczenia, w razie potrzeby, we własnych regulacjach (stosunkach) wzajemnych formalności dotyczących rozpatrywania sporów i wykonywania orzeczeń sądowych oraz orzeczeń międzynarodowego arbitrażu handlowego państwa Wspólnoty Europejskiej zobowiązały się już w art. 220 tiret 4 (obecnie art. 293 tiret 4) Traktatu Rzymskiego o utworzeniu Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej z dnia 25 marca 1957 r. Realizacją tego zobowiązania stała się zawarta przez wymienione państwa konwencja brukselska o właściwości sądowej i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych

---

¹⁵ Zob. F. Perret, *Le projet d'une loi de procédure civile fédérale: une réforme qui s'arrête à mi-chemin!*, [w:] *De lege ferenda. Réflexions sur le droit désirable en l'honneur du professeur A. Hirsch*, Genewa 2004, s. 436 i nast.

¹⁶ O. Vogel, *Ujednoczenie szwajcarskiego prawa procesowego cywilnego a Europa*, [w:] *Jednolitość prawa sądowego...*, s. 83 i nast.

z dnia 27 września 1968 r.¹⁷, obowiązująca na terytorium Unii Europejskiej od dnia 1 lutego 1973 r., a zastąpiona od dnia 1 marca 2002 r. rozporządzeniem Rady nr 44/2001/WE o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych¹⁸, uznawana w doktrynie za załączek europejskiego prawa procesowego cywilnego¹⁹.

Świadomość, że niejednorodność prawa procesowego państw członkowskich Unii Europejskiej wpływa negatywnie na funkcjonowanie wspólnego rynku, legła u podstaw rozpoczęcia prac grupy roboczej²⁰, powołanej pod przewodnictwem M. Storme podczas obrad VIII Międzynarodowego Kongresu Prawa Procesowego w Utrechcie w 1987 r.²¹ W przedstawionym Komisji Wspólnot Europejskich w 1989 r. memorandum wspomniana grupa uznała za niezbędne opracowanie europejskiego kodeksu sądowego (*European Judicial Code*). W uzasadnieniu swego

---

¹⁷ Tekst jedn.: Dz.Urz. WE C 27/1 z dnia 26 stycznia 1998 r.

¹⁸ Dz.Urz. WE L 12/1 z dnia 16 stycznia 2001 r.

¹⁹ W doktrynie mianem europejskiego prawa procesowego cywilnego określa się normy prawne regulujące w sposób jednolity wybrane aspekty postępowania cywilnego w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Podstawowymi instrumentami prawnymi w zakresie kształtowania europejskiego prawa procesowego cywilnego są aktualnie rozporządzenia. Zob. K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne*, [w:] *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, red. A. Wróbel, Kraków 2005, s. 475 i nast. Por. również J. Kroppoller, *Europäisches Zivilprozeßrecht, Kommentar zum EuGVÜ*, Heidelberg 1991, s. 24 i nast.; L. Rosenberg, K.H. Schwab, P. Gottwald, *Zivilprozeßrecht*, München 1993, s. 99; U. Spellenberg, *Das Europäische Gerichtsstands – und Völstreckungsübereinkommen als Kern eines europäischen Zivilprozeßrechts*, Europa R 1980, s. 347 i nast. Zob. także K. Lubinski, *Idea europejskiego kodeksu sądowego*, Przegląd Sądowy 1998, nr 11-12, s. 4; A. Maćczyński, *Jednolite europejskie normy o jurysdykcji krajowej i skuteczności orzeczeń zagranicznych*, [w:] *Księga Pamiątkowa. I Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej*, bmw. 1993, s. 137 i nast.

²⁰ W skład grupy weszło 12 procesualistów, reprezentantów poszczególnych państw członkowskich ówczesnej Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej: A. Huss (Luksemburg), J.A. Jolowicz (Anglia), K. Kerameus (Grecja), A. Long (Irlandia), P. Mayknecht (Holandia), C. de Miguel (Hiszpania), J. Normand (Francja), A. Pessoa Vaz (Portugalia), H. Prütting (Niemcy), S. Smith (Dania), M. Storme (Belgia), G. Tarzia (Włochy).

²¹ Por. *Rapprochement du Droit Judiciaire de L'Union européenne. Aproximation of Judiciary Law in the European Union*, red. M. Storme, Dordrecht-Boston-London 1994, s. 40; M. Storme, *The Coming together of Procedural Laws in Europe*, [w:] *Procedural Laws in Europe. Towards harmonisation*, red. M. Storme, Antwerp-Apeldoorn 2003, s. 9 i nast. Szczegółowo o przebiegu prac por. także H. Prütting, *Auf dem Weg zu einer*

stanowiska wskazała przede wszystkim na okoliczność, że iluzoryczna okazałaby się sama idea stworzenia wspólnego rynku wewnętrznego bez zapewnienia obywatelom i przedsiębiorstwom wszystkich państw członkowskich Wspólnoty Europejskiej prawa do takiej samej ochrony prawoprosesowej, równości broni stron i uczestników postępowania przed każdym sądem oraz efektywności ochrony prawnej. W rezultacie grupa podkreśliła potrzebę ujednoczenia na potrzeby Wspólnoty Europejskiej prawa procesowego cywilnego państw członkowskich.

Oficjalne zlecenie Komisji Wspólnot Europejskich na opracowanie projektu jednolitego europejskiego kodeksu prawa sądowego cywilnego grupa robocza otrzymała w 1990 r. Swoje propozycje zmian prawa procesowego wraz z ich szczegółowym uzasadnieniem przedstawiła Komisji Wspólnot Europejskich w 1993 r. W dniu 1 stycznia 1994 r. Komisja przekazała sprawozdanie z przebiegu prac i ów projekt opinii publicznej, lecz jak dotąd nie wzbudził on dyskusji publicznej pomimo swego ogromnego znaczenia dla prawa wspólnotowego. Jak zauważają m.in. T. Misiuk-Jodłowska i J. Lapiere²², w wyniku prac powołanej komisji nie powstał z uwagi na brak infrastruktury, z której musieliby korzystać eksperci, kompletny kodeks, lecz tylko jego założenia. Projekt nie zawiera dyrektyw, a jedynie postuluje ich wydanie²³. Nie ma więc on mocy prawnej, zawiera tylko propozycje mogące stać się podstawą harmonizacji prawa procesowego cywilnego państw członkowskich Unii Europejskiej. Sprawozdanie z prac nad projektem przedstawione Komisji Wspólnot Europejskich w 1993 r. uzasadnia celowość zbliżenia procedur państw członkowskich potrzebami wspólnego rynku, wewnątrz którego wszystkie podmioty powinny posiadać gwarancje jednolitych standardów ochrony prawnej (w związku z czym zaufanie do władzy sądowej jest

---

Europäischen Zivilprozeßordnung, Dargestellt am Beispiel des Mahnverfahren. Festschrift für G. Baumgärtel, Wien 1990, s. 460 i nast.; M. Storme, *Rechtsvereinheitlichung in Europa – Ein Plädoyer für ein einheitliches europäischen Prozeßrecht*, Rabelsz 1992, s. 290 i nast.; H. Roth, *Die Vorschläge der Kommission für ein europäisches Zivilprozeßgesetzbuch – das Erkenntnisverfahren*, ZZP 1996, nr 3, s. 272 i nast.

²² Por. T. Misiuk-Jodłowska, J. Lapiere, *Polskie prawo procesowe cywilne a projekt ekspertów Unii Europejskiej*, KPP 1996, z. 4, s. 725.

²³ Zob. *Rapprochement du Droit Judiciaire de l'Union europeenne...*, s. 3 i nast.

bardzo duże). Istotnym motywem uzasadniającym zbliżenie krajowych procedur jest fakt dopuszczalności stosowania obcego prawa materialnego przy jednoczesnym wyłączeniu takiej możliwości w przypadku prawa procesowego (zgodnie z regułą *legis fori processualis*, sąd obowiązany jest stosować w postępowaniu wyłącznie własne prawo procesowe), a także potrzeby zagwarantowania stronom postępowania informacji o przysługujących im prawach i ciężących na nich powinnościach.

W propozycjach grupy roboczej nie chodzi już ani o unifikację prawa procesowego, ani nawet o całkowitą jego harmonizację. Propozycje te mają na celu zbliżenie (*approximation*) krajowego prawa procesowego państw członkowskich Wspólnoty Europejskiej na pewnych, tylko, najistotniejszych z punktu widzenia właściwego funkcjonowania wspólnego rynku wewnętrznego, obszarach tego prawa.

Przed sformułowaniem szczegółowych propozycji normatywnych uzyskano w toku wstępnej dyskusji w grupie zgodność poglądu co do pewnej liczby zasad, na jakich powinno opierać się współczesne prawo procesowe, oraz celów, jakie prawo to powinno realizować, takich jak: zasada dyspozytywności, zwiększenie efektywności postępowania, ułatwienie dostępu do wymiaru sprawiedliwości, obniżenie kosztów postępowania, niezawisłość i bezstronność sędziego i zasada kontradyktoryjności, rozsądne terminy, uzasadnianie orzeczeń sądowych.

W projekcie tekstu normatywnego zrezygnowano jednak z wyodrębnienia przepisów odnoszących się do najistotniejszych zasad postępowania cywilnego i jego celów, kładąc jednocześnie zasadniczy nacisk na wypracowanie pewnych szczegółowych propozycji służących z jednej strony realizacji takich zasad i celów, z drugiej zaś zmierzających do zbliżenia krajowego prawa procesowego państw członkowskich Wspólnoty Europejskiej.

Ostatecznie przygotowany projekt tekstu normatywnego, który opracowano w językach angielskim i francuskim, składa się ze 127 artykułów (ujętych w 14 tytułach) i zawiera przepisy o: pojednaniu, wszczęciu postępowania, z uwzględnieniem instytucji przerwy biegu przedawnienia i zawisłości sporu, przedmiocie procesu wraz z regulacjami dotyczącymi określania wartości przedmiotu sporu, czasowego ograniczania dopuszczalności zmiany powództwa i przedstawiania okoliczności faktycznych oraz obowiązków sądu instruowania stron postępowania, wyjawieniu

dokumentów, dowodzie z zeznań świadka, technologii i dowodach, umorzeniu postępowania w wyniku zrzeczenia się roszczenia i cofnięcia pozwu, zaoczności, kosztach i zasadach ich rozdziału, tymczasowych środkach ochrony, nakazach zapłaty, egzekucji wyroków lub nakazów zapłaty sumy pieniężnej, środkach przymusu wobec dłużnika egzekwowanego pozostającego w zwłoce z wykonaniem orzeczenia sądowego (*astreinte*), różnych postanowieniach, dotyczących w szczególności reguł obliczania terminów, nieważności i zasad odnoszących się do sędziów i wyroków.

Wprowadzenie w życie tych przepisów grupa zaproponowała Wspólnocie Europejskiej w drodze dyrektyw, które jednakże do chwili obecnej nie zostały wydane.

Projekt europejskiego kodeksu ma charakter fragmentaryczny, a wiele zawartych w nim regulacji pochodzi z porządków krajowych państw członkowskich Wspólnoty Europejskiej²⁴. Niektóre jego postanowienia stanowią nowość, m.in. regulacje dotyczące postępowania upominawczego czy środków ochrony tymczasowej²⁵.

Analizowany projekt europejskiego kodeksu prawa sądowego cywilnego posiada niewątpliwie ogromne znaczenie na drodze do ujednoczenia porządków krajowych. Jest to pierwsza odważna próba poszukiwania rozwiązań wspólnych, ponad wszelkimi podziałami, zmierzająca do przywrócenia *ius communis*, wspólnego zjednoczonej Europie. Jest to istotne o tyle, że daje możliwość inkorporacji na płaszczyznę krajową instytucji zapewniających podobny standard ochrony wszystkim podmiotom Unii Europejskiej, niezależnie od ich przynależności terytorialnej. Wymaga tego tak ogół zasad dotyczących funkcjonowania wspólnego rynku, jak też posiadany status państwa prawa.

Jednakże projekt ten nie jest aktem doskonałym. Zawiera wiele luk, nieścisłości, jego postanowienia są niejednokrotnie ambiwalentne.

---

²⁴ Por. T. Misiuk-Jodłowska, J. Lapierre, *Polskie prawo procesowe cywilne...*, s. 744 i nast.; E. Schilken, *Die Vorschläge der Kommission für ein europäisches Zivilprozeßgesetzbuch – einstweiliger und summarischer Rechtschutz und Vollstreckung*, ZZP 1996, nr 3, s. 333.

²⁵ H. Prütting, *Auf dem Weg zu einer Europäischen Zivilprozeßordnung...*, s. 464 i nast.; E. Lemken, *Diskussionbericht zum europäischen Zivilprozeßrecht*, ZZP 1996, nr 3, s. 337 i nast.

Poszczególne propozycje przedstawione w projekcie spotkały się w doktrynie ze zróżnicowaną oceną. Najwięcej wątpliwości wywołała bowiem sama idea ujednoczenia prawa procesowego państw członkowskich Unii Europejskiej poprzez uchwalenie wspólnego europejskiego kodeksu prawa sądowego cywilnego²⁶. Oprócz głosów aprobujących taką ideę²⁷ pojawiły się również krytyczne, opowiadające się za potrzebą respektowania narodowych tradycji procesowych w procesie ich harmonizowania, zachowaniem siły innowacyjnej konkurujących ze sobą porządków prawnoprocesowych tego samego obszaru prawnego oraz równoważnych europejskich kodyfikacji prawa procesowego cywilnego (w konsekwencji ujednoczenia na poziomie międzynarodowego procesu cywilnego)²⁸ czy wręcz odrzucające ideę ujednoczenia prawa procesowego cywilnego na obszarze całej Wspólnoty Europejskiej na obecnym etapie jej funkcjonowania²⁹. Zdaniem H. Rotha, ewentualna kodyfikacja europejskiego prawa procesowego cywilnego musiałaby odpowiadać swej idei, a mianowicie charakteryzować się zupełnością, zmierzać do polepszenia prawa, respektować narodowe tradycje procesowe, a przedstawiony projekt europejskiego kodeksu prawa sądowego cywilnego takich założeń nie spełnia³⁰.

Wydaje się, że teza o potrzebie istnienia w każdym z państw członkowskich Unii Europejskiej takiego modelu prawa procesowego cywilnego, który w warunkach ich wspólnego rynku wewnętrznego zapewni każdemu podmiotowi poszukującemu ochrony prawnej prawo do takiej samej ochrony sądowej w trybie szybkiego i efektywnego postępowania

---

²⁶ Por. K. Lubiński, *Idea europejskiego...*, s. 10.

²⁷ Por. A. Kohl, *Ujednoczenie europejskiego prawa sądowego a perspektywa wejścia Polski do Wspólnoty Europejskiej*, [w:] *Jednolitość prawa sądowego...*, s. 103.

²⁸ R. Stürner, *Der europäische Zivilprozeß – Einheit oder Vielfalt?*, [w:] *Wege zu einem europäischen Zivilprozeßrecht. Tübinger Symposium zum 80. Geburtstag von Fritz Baur*, Tübingen 1992, s. 9 i nast.; H. Schack, *Wechselwirkungen zwischen europäischen und nationalen Zivilprozeßrecht*, ZJP 1994, nr 3, s. 299.

²⁹ P. Schlosser, *Ujednoczenie prawa sądowego arbitrażowego? Doświadczenia z prac nad nowym niemieckim prawem arbitrażowym*, [w:] *Jednolitość prawa sądowego...*, s. 87 i nast.; G. Tarzia, *Europa 1993 roku i sądownictwo cywilne*, [w:] *Jednolitość prawa sądowego...*, s. 25.

³⁰ H. Roth, *Die Vorschläge der Kommission für ein europäisches Zivilprozeßgesetzbuch – das Erkenntnisverfahren*, ZJP 1996, nr 3, s. 271.

cywilnego, zasługuje na akceptację. Jednakże takie stwierdzenie nie rozstrzyga zarazem kwestii, czy i na ile realizacja tych potrzeb możliwa jest w ramach tylko jednolitego prawa procesowego obowiązującego w każdym z tych państw, a na ile w ramach zróżnicowanych systemów krajowego prawa procesowego.

Jak zauważa się w literaturze, oprócz istnienia odrębności prawo procesowe wskazanych państw charakteryzuje się także pewnym stopniem ujednolicenia. Odnosi się to zwłaszcza do państw kontynentalnego systemu prawa procesowego cywilnego i dotyczy niektórych identycznych pojęć, zasad naczelnych postępowania cywilnego i jego podstawowych instytucji. Co więcej, proces upodabniania (europeizacji) obejmuje również coraz szerzej także kraje kultury *common law*³¹. Klamrą spinającą różnorodne modele prawa procesowego jest niewątpliwie Konwencja Europejska o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r.

W piśmiennictwie postuluje się przeprowadzenie obszernych badań porównawczych, które umożliwiłyby ustalenie zakresu istnienia bądź nieistnienia w systemach krajowego prawa procesowego państw członkowskich Unii Europejskiej odmierności lub podobieństw uniemożliwiających lub utrudniających integrację, ułatwiających i przyspieszających ją albo pozostających bez wpływu na ten proces. Pozwoliłoby to z całą pewnością zorientować się w skali problemu, przy uwzględnieniu nie tylko form normatywnych wyrażania prawa procesowego, ale również jego działania w praktyce. Podkreśla się konieczność eliminacji odrębności uniemożliwiających lub utrudniających integrację, nawet wynikających z tradycji narodowej, a także wprowadzenia innowacyjnych rozwiązań do regulacji krajowych, ułatwiających i przyspieszających procesy integracyjne w strukturze Wspólnot Europejskich.

Przeważa pogląd, że integracja polityczna, gospodarcza i kulturowa państw członkowskich Unii Europejskiej możliwa jest przy zachowaniu wielości ich uregulowań krajowych prawa procesowego cywilnego, które w zależności od potrzeb będą podlegać procesowi ich stopniowego zbliżania, a tam, gdzie się to okaże możliwe i niezbędne, procesowi częściowej

---

³¹ W.J. H a b s c h e i d, *Europeizacja prawa cywilnego procesowego*, [w:] *Jednolitość prawa sądowego...*, s. 68 i nast.

nawet ich unifikacji, zwłaszcza przez wprowadzanie całkowicie nowych jednolitych rozwiązań prawnych, które będą ułatwiać i przyspieszać procesy integracyjne tych państw. Z całą pewnością unifikacja prawa procesowego nie może być dowolna i nieograniczona ani oderwana od całości systemu prawnego³².

Ponadto podkreśla się, że na obecnym etapie funkcjonowania Unii Europejskiej wszędzie tam, gdzie jest to możliwe, należy zachować wielość konkurujących ze sobą jakości rozwiązań krajowych, które w zależności od potrzeb i możliwości będą podlegać procesowi ich stopniowego harmonizowania, a wypadkach, w których okaże się to niezbędne, częściowej nawet unifikacji. Takie bowiem rozwiązanie pozwala szerzej respektować tradycję procesową każdego z państw wszędzie tam, gdzie jest to możliwe, a odstępować od niej wszędzie tam, gdzie jest to konieczne³³.

Dotychczasowe doświadczenia europejskie związane z próbami harmonizacji regulacji krajowych państw członkowskich Unii Europejskiej w dziedzinie prawa procesowego cywilnego mogłyby posiłkowo zostać wykorzystane w trakcie prac unifikacyjnych podjętych we Wspólnocie Niepodległych Państw, skupiającej dwanaście nowo powstałych po rozpadzie ZSRR państw (poza Litwą, Łotwą i Estonią)³⁴. Prace nad stworzeniem jednolitego modelowego kodeksu postępowania cywilnego, na wzór radzieckich zasad cywilnego postępowania sądowego z dnia 8 grudnia 1961 r.³⁵, mającego w założeniu obowiązywać na terytorium wszystkich państw członkowskich WNP, podjęte zostały przez grupę roboczą składającą się z przedstawicieli nauki i praktyki z wszystkich państw członkowskich WNP, powołaną w ramach Międzyparlamentarnej Zgromadzenia Państw Członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw.

---

³² Por. K. Lubiniński, *Idea europejskiego...*, s. 13.

³³ Zob. tamże, s. 15.

³⁴ W dniu 12 sierpnia 2008 r. prezydent Gruzji Micheil Saakaszwili ogłosił wystąpienie Gruzji ze Wspólnoty Niepodległych Państw. Dnia 14 sierpnia 2008 r. gruziński parlament jednomyślnie przyjął odpowiednią uchwałę w tej sprawie. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Gruzji w dniu 18 sierpnia 2008 r. poinformowało Sekretariat Wykonawczy WNP o wystąpieniu Gruzji ze Wspólnoty. Decyzja ta weszła w życie po upływie roku, 18 sierpnia 2009 r.

³⁵ *Wiedomości Wierchownogo Sowietu SSSR z 1961 r.*, nr 50, poz. 526.

Idea ujednoczenia prawa procesowego cywilnego, odwołująca się do wzorców radzieckich, najżywiej propagowana jest przez ośrodki naukowe z Federacji Rosyjskiej i ściśle z nimi związane. Struktura projektu modelowego kodeksu oraz koncepcje w nim zawarte wzorowane są przede wszystkim na strukturze i ideach kodeksu postępowania cywilnego Federacji Rosyjskiej³⁶.

Obecnie, ze względu na trudności związane z finansowaniem tego przedsięwzięcia oraz w związku z wejściem w życie kodeksu postępowania cywilnego Federacji Rosyjskiej w dniu 1 lutego 2003 r.³⁷, prace nad tworzeniem kodeksu modelowego dla państw członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw nie posuwają się naprzód. Niektóre kraje (Ukraina, Mołdawia) odrzucają wprost możliwość unifikacji porządku prawnego na szczeblu ponadnarodowym pod auspicjami Wspólnoty Niepodległych Państw, poszukując alternatywy na zewnątrz tej struktury.

Nie można także marginalizować wpływu nauki niemieckiej na kształt nowego modelu prawa sądowego państw – byłych republik radzieckich o znaczeniu strategicznym i potencjale gospodarczym (Litwa, Łotwa i Estonia, Ukraina³⁸, Azerbejdżan, Armenia, Gruzja³⁹).

Wydaje się, że efekt prac nad modelowym kodeksem cywilnego postępowania sądowego dla państw członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw w dużej mierze zależeć będzie od efektów ścierania się tendencji konsolidacyjnych oraz decentralizacyjnych państw członkow-

---

³⁶ Por. A. Trunk, *Konferiencja o reformie graždanskogo processualnogo i choziajstwiennogo processualnogo prawa w gosudarstwach – uczestnikach SNG*, [w:] *SNG: reforma graždanskogo processualnogo prawa Materiały Międzynarodowej konferencji*, red. M.M. Bogusławskij, A. Trunk, Moskwa 2002, s. 9.

³⁷ Rossijskaja Gazeta 2002, nr 220, poz. 3088.

³⁸ S. Chjułschierstier, *Diejatielnost' Giermanskogo Fonda międzynarodowego prawowego sotrudnicziestwa w oblasti processualnogo prawa na primierie Ukrainy*, [w:] *SNG: reforma graždanskogo processualnogo...*, s. 191-203.

³⁹ L. Jan, *Poddierzka Niemieckim obszczestwom po techniczieskomu sotrudnicziestwu prawowoj i sudiebnoj reformy w stranach s pieriechodnoj ekonomikoj*, [w:] *SNG: reforma graždanskogo processualnogo...*, s. 204-212; A. Trunk, *Rieforna graždanskogo processualnogo i choziajstwiennogo processualnogo prawa w gosudarstwach – uczestnikach SNG: toczka zrienija giermanskogo nabliudatiela*, [w:] *SNG: reforma graždanskogo processualnogo...*, s. 20-29.

skich w wymienionej organizacji, a także od roli w niej Federacji Rosyjskiej, od aktywności państw zainteresowanych zwiększeniem gwarancji obrotu prawnego, a co za tym idzie, wypracowaniem wspólnych standardów ochrony sądowej oraz od losów samej Wspólnoty Niepodległych Państw⁴⁰, która – jak się podkreśla w literaturze – jest w chwili obecnej jeszcze tworem nieukształtowanym (organizacją „przejściową”).

Struktura projektu modelowego kodeksu sądowego postępowania cywilnego państw członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw, przedstawiona przez B.N. Łapina, składa się z 8 części, obejmujących 60 rozdziałów, z łącznie 1101 artykułami⁴¹ i – o czym przekonuje jej analiza – w założeniu dąży do realizacji postulatu zupełności kodeksu.

Część pierwsza projektu kodeksu zawiera przepisy ogólne (dotyczące: definicji ustawowych, zasad cywilnego postępowania sądowego, instancyjności i składu sądu, jurysdykcji i właściwości sądu, praw i obowiązków uczestników cywilnego postępowania sądowego, środków dowodowych i postępowania dowodowego, kosztów sądowych, terminów procesowych, formy i treści pism procesowych, zabezpieczenia roszczeń, pozasądowego postępowania pojednawczego, sądowych wezwań, protokołu sądowego, zawieszenia oraz umorzenia postępowania cywilne-

---

⁴⁰ Zob. uwagi na temat tej struktury, B. Rychłowski, *Rosja i WNP – między przeszłością a przyszłością*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 1993, *passim*.

⁴¹ *Konceptualny projekt struktury modelowego Kodeksa graźdanskogo sudoproizwodstva dla stran Sodrużestwa Niezawisimych Gosudarstw, przygotowany przez Sekretariat Rady Międyzparlamentarnego Zgromadzenia państw – członków Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] *Materiały konferencyjne (Reforma cywilnego i gospodarczego prawa procesowego w państwach członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw, Kilonia, 15-20.10.2000)*. Zob. B. Łapin, *Der Entwurf eines Modellgesetzbuchs für Zivilverfahren heute*, KONtakt. Kieler Ostrechts – Notizen Institut für Osteuropaisches Recht der Universität Kiel, Jahrgang 3 – Nr. 1/2 (Oktober 2000), s. 12-22. Por. także odmienny projekt struktury kodeksu modelowego według C. Verbaere, *Zakluczenije dla komisiji po razrabotkie Modelnogo kodeksa graźdanskogo sudoproizwodstva pri Miežparlamentskoj assamblije SNG*, [w:] *Sistiema graźdanskij jurisdikciji w kanun XXI wieka: sowriemiennoje sostojanije i pierspektiwy razwitija. Miežwuzowskij sbornik naucznych trudow*, red. M.A. Wikut, G.A. Zilin, M.I. Kleandrow, I.W. Reszetnikowa, A.W. Cychockij, W.W. Jarokow, Jekatierinburg 2000, s. 213-225.

go, podstaw i zakresu odpowiedzialności cywilnoprocesowej). Kolejna, druga część projektu kodeksu zawiera przepisy regulujące przebieg postępowania przed sędzią pokoju. Część trzecia natomiast normuje postępowanie przed sądem pierwszej instancji. W części czwartej projektu zawarte zostały przepisy dotyczące postępowania w sprawach ze stosunków publiczno-administracyjnych. Kolejna, piąta część omawianego aktu zawiera przepisy dotyczące postępowania w sprawach z zakresu stanu cywilnego. W części szóstej projekt kodeksu zawiera przepisy dotyczące postępowań odrębnych. Następna, siódma część ustawy procesowej reguluje środki zaskarżenia i przebieg postępowania odwoławczego. Ostatnia część projektu kodeksu normuje postępowanie egzekucyjne.

Oczywiście, przedstawiona struktura tworzonego modelowego aktu jest na tym etapie jedynie przejściową formułą, która podlegać będzie z pewnością uzupełnieniom czy zmianom. Posiada ona jednakże znaczenie pomocnicze w trakcie ustalania systematyki kodeksowej i poszukiwania miejsca dla poszczególnych instytucji prawnych w jego układzie.

Wpływ modelowego kodeksu cywilnego postępowania sądowego dla państw członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw na kształt prawa krajowego zależeć będzie od zainteresowania krajów członkowskich Wspólnoty jego inkorporowaniem w system prawa wewnętrznego. W założeniu prawo modelowe stwarza możliwość większej elastyczności w dostosowywaniu go do własnych potrzeb. W doktrynie wyraźnie podnosi się więc, że jest ono „właściwym motorem modernizacji i unifikacji prawa krajowego tam, gdzie należy się spodziewać, że w przygotowywaniu własnej legislacji, opartej na prawie modelowym, państwa będą chciały wprowadzać do prawa modelowego własne zmiany”⁴².

Prace nad omawianym modelowym kodeksem prawa sądowego cywilnego dla państw członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw zbiegły się z analogicznymi pracami nad prawem krajowym, co powinno stanowić gwarancję konsolidacji wysiłków w ramach realizacji idei stworzenia modelu prawa opartego na wspólnych zasadach. Opracowywanie podobnych rozwiązań na obu płaszczyznach (wspólnotowym i krajowym) jednocześnie, z udziałem wszystkich zainteresowanych, w dobie

---

⁴² Zob. T. S z u r s k i, *Komisja Międzynarodowego Prawa Handlowego ONZ UNCITRAL. Cele, zadania, organizacja i prace*, [w:] *Jednolitość prawa sądowego...*, s. 300.

koniecznej reformy radzieckiego modelu postępowania cywilnego, w założeniu należałoby uznać za zasadne, jako najlepiej dające gwarancję ujednolicenia tej gałęzi prawa.

Jednakże rzeczywisty stan⁴³, w szczególności niezależność działań podejmowanych na szczeblu wspólnotowym i krajowym w ramach reformy prawa sądowego cywilnego, zmusza do refleksji nad tokiem i rezultatem dalszych prac nad modelowym kodeksem w ramach struktury Wspólnoty Niepodległych Państw, właśnie obecnie. Praktyczne zainteresowanie przedstawioną koncepcją w państwach członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw jest w wielu wypadkach wręcz znikome; widoczne jest to przede wszystkim w efekcie prac nad prawem krajowym (nie-identyczności kierunków reformy, niejednakowym stopniu zaawansowania takich działań, dużej rozbieżności przyjmowanych rozwiązań) – w szczególności świadczy o tym uchwalenie i wejście w życie z dniem 1 lutego 2003 r. kodeksu postępowania cywilnego Federacji Rosyjskiej, państwa najżywotniej zainteresowanego stworzeniem prawa wspólnotowego, opartego na identycznych założeniach, a przez to zapewniającego również ochronę swoich interesów na terytorium wszystkich państw członkowskich Wspólnoty.

Jak podkreśla B. Breig, modelowy kodeks cywilnego postępowania sądowego nie zostanie w całości inkorporowany do żadnego krajowego porządku prawnego (nawet rosyjskiego) państw członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw⁴⁴.

Tak więc stworzenie prawa jednolitego, opartego na wspólnych zasadach (na wzór radzieckiego modelu prawa sądowego cywilnego) dla wszystkich państw członkowskich WNP, jak się wydaje, w obecnej chwili jest niemożliwe. Zapewne wynika to z niechęci wielu państw (poza Federacją Rosyjską i krajów pozostających w kręgu jej wpływów) do tego, co kojarzone było z poprzednią „radziecką” i „związkową” epoką. Potrzeba posiadania wspólnych standardów prawnych utożsamiana jest bardzo

---

⁴³ Por. także T. Demendecki, *O stanie prac nad reformą prawa sądowego cywilnego w państwach członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw*, Studia Iuridica Lublinensia, t. II, Lublin 2003, s. 71-79.

⁴⁴ B. Breig, *Rieforma graždanskogo processualnogo i arbitražnogo processualnogo prava w gosudarstwach-uczastnikach SNG (Mieżdunarodnaja konfierencija w g. Kilie, Germanija)*, Gosudarstwo i Prawo 2002, nr 2, s. 123.

wyraźnie z ograniczeniem własnej suwerenności, tak trudno i tak późno przecież odzyskanej. A właśnie w szczególności prawo sądowe cywilne jest uznawane za wyznacznik suwerenności państwa⁴⁵. Istnieje wreszcie obawa, że wspólne prawo stanie się środkiem w drodze do ściślejszego zespolenia państw w ramach Wspólnoty, a co za tym idzie, do nadania tej ostatniej kształtu na wzór struktury Związku Radzieckiego.

Zarazem na szczególną uwagę zasługuje zaaprobowanie przez twórców modelowego kodeksu koncepcji o stosunku prawnym cywilnoprosesowym jako wyłącznej i jednolitej podstawy teoretycznej, determinującej budowę modelu procesu cywilnego, wspólnego dla wszystkich państw członkowskich Wspólnoty Niepodległych Państw. Za potrzebne należy uznać więc kontynuowanie prac nad wspomnianą problematyką⁴⁶.

Warto także podkreślić, że państwa nadbałtyckie (Litwa, Łotwa i Estonia), pozostające od odzyskania niepodległości poza strukturami Wspólnoty Niepodległych Państw, w sposób samodzielny rozpoczęły przebudowę starego porządku prawnego, poczynając od nowelizowania republikańskich kodeksów postępowania cywilnego, a następnie przechodząc (jak w przypadku Litwy⁴⁷) do etapu przygotowywania i uchwalania nowych kodeksów postępowania cywilnego. Zdaniem V. Nekrošiusa⁴⁸ tylko poprzez wprowadzanie nowych aktów prawnych możliwa jest całkowita zmiana koncepcji modelu postępowania cywilnego. Odrzucenie dorobku ustawodawstwa, doktryny i orzecznictwa socjalistycznego (w braku doświadczeń własnych), spowodowało otwarcie się ustawodawcy krajowego na koncepcje leżące u podstaw obcych porządków prawnych. Pozwoliło to, jak wskazuje chociażby przykład uchwalonego w dniu 28 lutego 2002 r. litewskiego kodeksu postępowania cywilnego,

---

⁴⁵ Por. W.J. Habscheid, *Europeizacja prawa cywilnego...*, s. 33; M. Storme, *Introduction The Coming together of Procedural Laws in Europe*, [w:] *Procedural Laws in Europe...*, s. 10-11.

⁴⁶ Por. M. S a w c z u k, *O aktualności teorii stosunku prawnego cywilnoprosesowego*, Acta Universitatis Wratislaviensis 1990, nr 1028, s. 195-206; N.G. Jurkiewicz, *Suszczytność 'graždanskogo processa processa*, [w:] *Kommentarij k GPK Respubliki Bielarus*, Promyszljenno-torgowoje prawo 1999, nr 8-9, s. 209 i nast.

⁴⁷ Por. V. Nekrošius, *Nowy litewski kodeks postępowania cywilnego*, KPP 2002, z. 4, s. 891-909.

⁴⁸ V. Nekrošius, *Nowy litewski kodeks...*, s. 891.

przy zastosowaniu metody prawnoporównawczej, na stworzenie aktu inkorporującego rozwiązanie znane ustawodawstwu zachodnioeuropejskiemu (ZPO Austrii i Niemiec) i dostosowującego je do warunków lokalnych. Nowy model prawa sądowego cywilnego, jak podkreśla V. Nekrošius, oparty jest na „ideach socjalnej szkoły postępowania cywilnego”⁴⁹ i zasadach: aktywności sądu (z jej wzmocnieniem w zakresie postępowania w sprawach pracowniczych i rodzinnych, ze względu na chroniony w tych wypadkach ważny interes społeczny) równoważonej postulatem współdziałania stron w postępowaniu, koncentracji materiału procesowego, wzmocnienia pisemności postępowania, hierarchiczności środków dowodowych (z prymatem dokumentów urzędowych), dyferencjacji rodzajów postępowania cywilnego (w zależności od cech sporu na: postępowanie zwykłe, nakazowe, dokumentowe, w sprawach o niewielkiej wartości przedmiotu sporu)⁵⁰.

Nasuwa się przy tym uwaga ogólna, że w ten sposób państwa, których ustawodawstwo jest wykorzystywane (przemycane) podczas prac nad tworzeniem obcych modeli prawnych, mogą tworzyć „swoiste zewnętrzne laboratoria”, w których badać można przydatność poszczególnych instytucji prawnych, funkcjonujących w odmiennym otoczeniu, bez obaw o negatywne skutki (w szczególności społeczne) ich oddziaływania. Akceptacja zaś przejmowanych rozwiązań obcych w warunkach krajowych daje szansę na przenikanie ich jako sprawdzonych na obszary porządków prawnych innych państw (przede wszystkim ościennych). Ekspansywność własnych rozwiązań prawnych przyczynia się niewątpliwie także do wzmacniania innych wpływów na obiekt badań (w tym gospodarczych, politycznych).

Nie można więc wykluczyć w przyszłości ewentualnego wpływu koncepcji, które legły u podstaw modeli prawa sądowego cywilnego krajów nadbałtyckich na porządki prawne innych państw – byłych republik radzieckich, a przez to, w szerszej perspektywie, wpływu na ostateczny kształt tworzonego modelu prawa sądowego państw WNP, idei znanych w szczególności nauce niemieckiej.

---

⁴⁹ Por. M. Sawczuk, *Niezawisłość sędziowska a granice pomocy stronie, Studia z procesu cywilnego*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1956, nr 729, s. 43-45.

⁵⁰ Szerzej na ten temat, V. Nekrošius, *Nowy litewski kodeks...*, s. 891-907.

Potrzeba realizacji idei harmonizacji i ujednolicenia prawa sądowego cywilnego, mającego w założeniu służyć ochronie wszystkich podmiotów obrotu cywilnoprawnego, pochodzących z państw połączonych przeciętnymi i wypływającymi z długoletniej tradycji związkami, jest niewątpliwa i nie wymaga uzasadnienia. Proces ten jednak w każdym wypadku jest długotrwały, a – jak się wydaje – w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw wymaga przede wszystkim aktywności przejawianej w kierunku pionowym (ku płaszczyźnie wspólnotowej) przez same zainteresowane takim procesem suwerenne państwa. Wiąże się to także z zagwarantowaniem w procesie harmonizacji równych praw wszystkim krajom wchodzącym w skład Wspólnoty, a to z kolei pociąga za sobą konieczność zrewidowania stanowiska przez Federację Rosyjską, co do swej dominującej (mocarstwowej) roli w wymienionej strukturze.

Jak wykazują przedstawione powyżej przykłady, potrzeba zbliżenia regulacji prawnych w prawie sądowym cywilnym jest niewątpliwa, a zbliżenie takie uda się osiągnąć wtedy, gdy potrzeba ta będzie uzmysłowiona. Bardzo istotne znaczenie dla ujednolicenia zasad wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych ma także postulat zapewnienia prawa do sądu dla każdego człowieka i obywatela⁵¹.

Do przeszkód na drodze do stworzenia jednolitego prawa zaliczyć można niewątpliwie narodowy partykularyzm⁵², (którego przewyciężenia można upatrywać w nauce nastawionej na wartości ogólnoeuropejskie i czerpiące z porównań do uwspólnień znanych z historii⁵³), niekoherencję nowoczesnego prawa, tworzonego przez zbyt wielką liczbę nowych

---

⁵¹ Por. W.J. Habscheid, *Verfahren in Zivilsachen und aktuelle Fragen zum rechtlichen Gehör*, [w:] *Z zagadnień prawa cywilnego. Księga ku czci prof. A. Stelmachowskiego*, red. S. Prutis, M. Sawczuk, Białystok 1991, s. 277; W.J. Habscheid, *Europeizacja prawa cywilnego...*, s. 39-40.

⁵² Występujące różnice dotyczą nie tylko tych na styku *common law* (Wielka Brytania) i *civil law* (państwa kontynentalne), ale również wyraźnych odrębności narodowych w porządkach tych państw, które w dłuższym okresie czasu wypracowały własne standardy ochrony i z powodzeniem je w warunkach krajowych stosują. Prawo procesowe uznawane jest bowiem często za dowód suwerenności państwowej. Szerzej na ten temat zob.: W.J. Habscheid, *Europeizacja prawa cywilnego...*, s. 33 i nast.

⁵³ Tak R. Schulze, *Gemeineuropäisches Privatrecht und Rechtsgeschichte*, [w:] P.Ch. Müller-Graff, *Gemeinsames Privatrecht in der Europäischen Gemeinschaft*, Baden-Baden 1993, s. 92-93.

ustaw⁵⁴ modyfikujących kodeksy i wciąż rosnącą liczbę orzeczeń, a także rosnący wpływ elementu interesu publicznego⁵⁵.

Sukces zależny jest od rezygnacji z obrony przepisów krajowych za wszelką cenę i od stworzenia ducha europejskiego, który musi pobudzać wyobraźnię prawników w poszukiwaniu i proponowaniu rozwiązań na styku różnych praw krajowych oraz – kiedy jest to potrzebne – w ich przewyżczeniu⁵⁶.

---

⁵⁴ Jak podkreśla M. Storme, podziały w prawie procesowym, polegające chociażby na rozległym normowaniu postępowań odrębnych, należy uznać za szkodliwe. Dokonywanie podziałów, polegających na tworzeniu specjalnych ustaw dla niektórych procedur, prowadzi do rozbicia prawa procesowego, co uniemożliwia jakikolwiek ogólny. Tak M. Storme w wykładzie przedstawionym na posiedzeniu Rady Wydziału Prawa i Administracji UMCS w dniu 19 grudnia 1995 r. pt. „Okoliczności sprzyjające i okoliczności utrudniające harmonizację zasad prawa sądowego cywilnego w Europie”, opublikowanym pod tym samym tytułem w *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin, Sectio G, Vol. XLIII, 1996, s. 27 i nast.*

⁵⁵ G.H. Samuel, J.G.J. Rinkes, *The English Law of Obligations*, [w:] P.Ch. Müller-Graff, *Gemeinsames Privatrecht...*, s. 118; J.E.s.s.e.r, *Grundsatz und Norm*, Tübingen 1974, s. 38-39, za: M. S a w c z u k, *Europejskie prawo sądowe cywilne in statu nascendi*, [w:] *Studia z prawa gospodarczego i handlowego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Stanisława Włodyki*, Kraków 1996 s. 355; M. S t o r m e, *Okoliczności sprzyjające...*, s. 29-30.

⁵⁶ Zob. G. T a r z i a, *Europa 1993 roku i sądownictwo cywilne*, [w:] *Jednolitość prawa sądowego ...*, s. 31.